

Асаре доир ба лаҳҷаи Бухоро

Ба қарибӣ ба унвони «Ганҷинаи Ҷомӣ» (кабинети забон ва адабиёти ба номи Ҷомии Университети давлатии Тоҷикистон) аз Эрон як даста тухфа омад, ки дар байни онҳо асаре оид ба лаҳҷаи Бухоро низ мавҷуд аст.

Асар «Ёддоштҳо дар бораи лаҳҷаи бухорӣ» ном дошта, соли 1342 ҳичрии шамсӣ дар Машҳад дарҷ гардидааст. Китоб аз 492 саҳифа иборат буда, ба қалами доктор Аҳмадалӣ Раҷоӣ мутааллиқ мебошад. Муаллиф дар муқаддимаи муфассал (20 саҳифа) шахсияти худ ва зарурати таълифи асарро пурра баён мекунад. Мувофиқи маълумоти сарсухан, дар нимаи асри гузашта яке аз ғуломтозони туркман (манзараи ғуломтозиро аз «Ғуломон»-и устод Айнӣ мулоҳиза фармояд) бобои муаллиф - Муҳаммадалиро дар синни тифлӣ аз деҳаи Бож «мерабоҷд ва ба Бухоро мебарад». Муҳаммадалӣ дар Бухоро дар оилаи марди хушманде тарбия ёфта ба камол мерасад ва ба яке аз мансабҳои аморат соҳиб мегардад. Баъди чанд вақт аз Бож бародари Муҳаммадалӣ - Раҷабалӣ меояд. Ҳар ду бародар ба духтарони бухорӣ хонадор мешаванд.

Чунон ки Раҷоӣ навиштааст, «дере намегузарад, ки ҳар ду бародар бо фарзандони хеш дар Хуросон фароҳам меоянд ва писару духтари онон, ки падару модари нигорандаанд, бо ҳам пайванди заношуй мекунанд».

Бинобар ин, Раҷоӣ аз тифлӣ дар ҳавои сухани бухорӣ парвариш ёфтааст ва ҳамин «ҷиҳот сабаб шуд, ки нигоранда аз ҳангоми хурдӣ бо лаҳҷаи бухорӣ унс ва иртибот ёбад ва оҳанги

калимот ва латоифи иборат дар гушу чон ва сафҳаи замираш нақш бандад ...».

Пас муаллиф ба шарҳи зарурати чунин китоб гузашта, қайд мекунад, ки мутолиаи осори бузургони гузаштаи форсизабон барои хонандагони эронӣ душворие дорад, ки он танҳо бо дониستاني нозукиҳои лаҳҷаи бухорӣ рафъ мегардад. Бояд гуфт, ки Раҷоӣ бештар таҳти иборати лаҳҷаи «бухорӣ» ҳолатҳои умумии забони адабии имрӯзаи тоҷикиро баён намудааст.

Дар ҳақиқат, хонандагони советии тоҷик осори гаронбаҳои Рӯдакӣ, Фирдавсӣ, Носири Хусрав, Саъдӣ, Ҳофиз, Камол ва дигар бузургони олами адабро назар ба хонандагони муосири эронӣ хеле беҳтару осонтар сарфаҳм мекунанд. Айни чунин матлабро доктор Раҷоӣ бо мисолҳои зиёде исбот менамояд.

Дар шарҳу тафсири мероси адабиёти гузашта ҳатто олимони адабиётшиноси эронӣ низ дармондаанд. Ҳамон навъе ки Раҷоӣ қайд кардааст, Маликушшуаро Баҳор «гучум», «ношпотӣ», Саид Нафисӣ «хавоза», доктор Фаёз «хайрият», Ризавӣ ва Фурузонфар «манҳӣ», Фурузонфар ва Муин «форидан», Фуруғӣ ва Ғанӣ «пӯшт-пӯшт»-ро, ки дар осори Наршахӣ (тарҷимаи Кубовӣ), Хайём, Саъдӣ ва дигарон кор фармуда шудаанд, нафаҳмидаанд, ҳол он ки таъбирҳои зикршуда барои ҳамаи хонандагони тоҷикзабон, аз ҷумла аҳли Бухоро мафҳуми дастрасанд.

Раҷоӣ саҳви дигари Баҳорро, ки гуё мардуми Бухоро гурӯҳи феълҳои замони ҳозира-оянда (шахси II)-ро ҳамчун «равед-мӣ?», «хӯред-мӣ?» мегуфта бошанд, ислоҳ менамояд. Дар лаҳҷаи бухорӣ, - менависад муаллиф, «мехӯред-мӣ?», «меред-мӣ?» (муҳаффафи «меравед-мӣ?») мегуянд, на «равед-мӣ?», «хуред-мӣ?».

Доктор Морин Мавла дар чунин фикр аст, ки гуё гурӯҳи феълҳои «карден», «гуфтен» дар лаҳҷаи бухорӣ баробари «карданд», «гуфтанд»-и забони адабиётшинос. Раҷоӣ нишон медиҳад, ки

ин ақида сареҳ нест ва тири калимаҳои «гуфтен», «карден» дар забони адаби мувофиқи «гуфтаанд», «кардаанд» мебошанд.

Муаллифи асар омӯхтани лаҳҷаи бухороиро хеле фоидабахш ва зарур мешуморад. У чунин изҳори ақида мекунад, ки донишмандони лаҳҷаи бухороӣ барои дурусттар фаҳмидани латофати забони дарӣ воситаи беҳад хубест, зеро хусусиятҳои асосии он забон танҳо дар ватани худ (мувофиқи нишондоди - олимони советӣ ва дигар донишмандони мамлакатҳои бегона, ба мисли Баҳор, Саид Нафисӣ забони дарӣ маҳз дар Бухоро ба вучуд омадааст) алҳол маҳфуз мебошад.

«Иноят ба лаҳҷаи бухороӣ, мегӯяд доктор Раҷоӣ, - на танҳо аз он рӯй аст, ки истилоҳот ва талаффузи хоси мардуми он сомон доништа шавад, балки ин амр сабаб хоҳад шуд, ки беш аз пеш аз чеҳраи зебои забони дарӣ парда ба як сӯ равад».

Дар асар калимаву ибора ва ҷумлаҳои бисёре оварда шудаанд, ки онҳо хусусиятҳои гуногуни овозӣ ва маънавии лаҳҷаи бухороиро таҷассум намудаанд.

Асари Раҷоӣ барои хонандагони эронӣ дар роҳи омузиши асарҳои классикони адабиёти тоҷикӣ форс, барои дурусту беҳато хондани суҳанони он бузургон дастури хуби илмиву амалӣ ба шумор меравад.

Умуман, асари Аҳмадалӣ Раҷоӣ - «Ёддоштҳо дар бораи лаҳҷаи бухороӣ» барои донишҷӯёну омӯзгорони мактабҳои олии забоншиносону адабиётшиносон аз ҳар ҷиҳат судманд аст.

Раҳими ҚУБОДИЁНӢ

«Маориф ва маданият»
№ 40 (2802), шанбе 4 апрели соли 1967, сах. 4

БА ҚАРИБИ ба унвони «Ганҷинаи Чомӣ» (кабинети забон ва адабиёти ба номи Чомии Университети давлатии Тоҷикистон) аз Эрон як даста тухфа омад, ки дар байни онҳо асаре онд ба лаҳҷаи Бухоро нивз мавҷуд аст.

Асар «Еддоштҳо дар бораи лаҳҷаи бухороӣ» ном дошта, соли 1342 ҳиҷрии шамсӣ дар Машҳад дарҷ гардидааст. Китоб аз 492 саҳифа иборат буда, ба қалами доктор Аҳмадалӣ Раҷоӣ мутааллиф

Пас муаллиф ба шарҳи зарурати чунин китоб гузашта, қайд мекунад, ки муталлиан осори бузургони гузаштаи форсизабон барои хонадагони эронӣ душворне дорад, ки он танҳо бо донишдони возукиҳои лаҳҷаи бухороӣ рафъ мегардад. Бояд гуфт, ки Раҷоӣ бештар таҳти иборан «лаҳҷаи бухороӣ» ҳолатҳои умумии забони адабии имрӯзаи тоҷикро баён намудааст.

Дар ҳақиқат, хонадагони советии тоҷик осори гаронбаҳои Рӯда-

фир аз, ки рӯё гурӯҳи феълҳои «карден», «гуфтен» дар лаҳҷаи бухороӣ баробари «кардаид», «гуфтаанд»-и забони адабиёт. Аммо Раҷоӣ нишон медиҳад, ки ин ақида сарех нест ва тири калимаҳои «гуфтен», «карден» дар забони адаби мувофиқи «гуфтаанд», «кардаанд» мебошанд.

Муаллифи асар омӯхтани лаҳҷаи бухороиро хеле фойдабахш ва зарур меҳисорад. У чунин ихтисори ақида мекунад, ки донишдони лаҳҷаи бухороӣ ба барои дурусттар

АСАРЕ ДОИР БА ЛАҲҶАИ БУХОРО

мебошад. Муаллиф дар муқаддимаи муфассал (20 саҳифа) шахсияти худ ва зарурати таълифи асарро пурра баён мекунад. Мувофиқи маълумоти сарсухан, дар ин ман асри гузашта яке аз гуломтозони турман (манзараи гуломтозиро аз «Гуломон»-и устод Айни мулоҳица фармоид) Собон муаллиф — Мухаммадалиро дар синни тифлӣ аз деҳан Бож «мерабояд ва ба Бухоро мебарад». Мухаммадали дар Бухоро дар оилаи марди хушманде тарбия ёфта ба камол мерасад ва ба яке аз мансабҳои аморат соҳиб мегардад. Баъди чанд вақт аз Бож бародари Мухаммадали — Раҷабалӣ меояд. Ҳар ду бародар ба духтарони бухороӣ хонадор мешаванд.

Чунон ки Раҷоӣ навиштааст, «дере намегузарад, ки ҳар ду бародар бо фарзандони хеш дар Хуросон фароҳам меоянд ва писару духтари онон, ки падару модари нигоранданд, бо ҳам пайванди заносиҷӣ мекунанд».

Бинобар ин, Раҷоӣ аз тифлӣ дар ҳалол сухани бухороӣ парварини ёфтааст ва ҳамин «ҷиҳот сабаб шуд, ки нигоранда аз ҳангоми хурдӣ бо лаҳҷаи бухороӣ унс ва иртибот ёбад ва оҳанги каломот ва латифи иборат дар гӯшӯҷон ва сафҳаи замиранш нақш бандад»...

ни, Фирдавӣ, Носири Хусрав, Саъдӣ, Ҳофиз, Намол ва дигар бузургони олами адабро назар ба хонадагони муосири эронӣ хеле беҳтару осонтар сарфаҳм менамояд. Айни чунин мағлабро доктор Раҷоӣ бо мисолҳои зиёде исбот менамояд.

Дар шарҳи тафсири мероси адабии гузашта ҳатто олимони адабиётшиносӣ эронӣ низ дармондаанд. Ҳамон навъе ки Раҷоӣ қайд кардааст, Маликушшуаро «Баҳор «сӯҷум», «ношпоти», Саид Нафиса «хавоза», доктор Фаёл «хайрият», Ризавӣ ва Фурӯзонфар «манҳи», Фурӯзонфар ва Муин «форидаи», Фуруғӣ ва Ганӣ «пӯшт-пӯшт»-ро, ки дар осори Наршахӣ (тарҷимаи Кубовӣ), Хайём, Саъдӣ ва дигарон кор фармуда шудаанд, нафаҳмидаанд, ҳол он ки таъбирҳои инъиръиёфта барои хонадагони тоҷикизабон, аз ҷумла аҳли Бухоро мафҳуми дастрасанд.

Раҷоӣ саҳни дигари Баҳорро, ки рӯё мардуми Бухоро гурӯҳи феълҳои замони ҳозира-онда (шахси II)-ро ҳамчун «равед-мӣ?», «хуред-мӣ?», «меред-мӣ?» (муҳаффафи «меравед-ми?») мегӯянд, на «равед-мӣ?», «хуред-мӣ?».

Доктор Морин Мавла дар чунин

фаҳмидани латофати забони дарӣ воситан беҳад хубест, зеро хусусиятҳои асосии он забон танҳо дар вақати худ (мувофиқи нишонҳои олимони советӣ ва дигар донишмандони мамлакатҳои бегона, ба мисли Баҳор, Саид Нафиса забони дарӣ маҳз дар Бухоро ба вуҷуд омадааст) алҳол маҳфуз мебошад.

«Иноят ба лаҳҷаи бухороӣ», — мегӯяд доктор Раҷоӣ, — на танҳо аз он рӯй аст, ки истилоҳот ва талаффузи хоси мардуми он сомон доништа шаванд, балки ин амр сабаб хоҳад шуд, ки беш аз пеш аз чехраи забон забони дарӣ нарда ба як сӯ равад».

Дар асар калимаву ибора ва ҷумлаҳои бисёре оварда шудаанд, ки онҳо хусусиятҳои гуногуни овозӣ ва маънавии лаҳҷаи бухороиро таҷассум намудаанд.

Асари Раҷоӣ барои хонадагони эронӣ дар роҳи омӯзиши асарҳои классикони адабиёти тоҷикӣ форсӣ, барои дурусту беҳато хондани суҳанони он бузургон дастури хуби илмиву амалӣ ба шумор меравад.

Умуман, асари Аҳмадалӣ Раҷоӣ — «Еддоштҳо дар бораи лаҳҷаи бухороӣ» барои донишҷӯёну омӯзгорони мактабҳои олии забоншиносӣ адабиётшиносӣ аз ҳар ҷиҳат судманд аст.

Раҳим ҚУБОДИНИЯ.